

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.2.8.2023.295-308>
УДК 75/76(477)"19–20"

Анна Миколаївна ВОЛКОВА,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
e-mail: a.hunka@kubg.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4455-1640

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ІВАНА ЇЖАКЕВИЧА ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена життєвому шляху і творчості відомого українського художника, корифея вітчизняної образотворчості Івана Сидоровича Їжакевича, які стосуються царини мистецької графіки, що аналізуються за допомогою нових відомостей. Цей аналіз став можливим завдяки матеріалам Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, зокрема, трьом справам із персонального фонду митця №58 («Їжакевич І. С. – український радянський художник, народний художник УРСР»), наявних в описі 1.

Так, дані справи 60 – «Зразки орнаментованих шрифтів. Калька, туш, перо, олівець. 16,6x11,7; 14,8x13,5; 21, 1x26,1; 18,5x17,2», справи 61 – «Зразок шрифту і текст “Пресвятая Дево Богородіце!..” Папір, калька, туш, перо, олівець. 13,4x11,2; 17,6x20,6» та справи 65 – «Зразки оформлення табличок для кабінетів і класів. Папір, олівець. 23,3x18,9», дозволяють досягнути напрацювання майстра у галузі шрифтової графіки

1890-х – 1920-х рр.

Ще одним важливим першоджерелом, яке стосується життя і творчості знаного майстра в галузі монументального мистецтва, іконопису, художньої ілюстрації низки періодичних видань України кінця ХІХ – середини ХХ ст. Івана Їжакевича є справа 45 з тому першого опису 2, фонду 581 «Спілка художників України». «Особова справа померлого члена Спілки художників України І. С. Їжакевича» містить важливі дані не лише щодо графічної спадщини митця, а й щодо значних, етапних подій його плідного творчих здобутків як видатного киянина.

Насамперед, інформацію про рекомендації на заслуженого діяча і народного художника УРСР, перелік виставок, кращі твори, світлини з виступів тощо. Означені архівні документи дозволяють по-новому оцінити спадщину митця, його визначні досягнення у галузі книжкової графіки, які досі не стали предметом окремого дослідження.

Ключові слова: образотворче мистецтво, графіка, шрифти, Україна, кінець ХІХ – середина ХХ століть, Іван Їжакевич.

Вступ. Творчість непересічного художника Івана Сидоровича Їжакевича становить окрему сторінку в скарбниці українського образотворчого мистецтва постшевченківської доби. Після «Живописної України» Кобзаря вище означений митець у своїх графічних композиціях підхопив ідеї Тараса Григоровича про показ побуту, етнокультурних традицій і реалій буття представників українського народу.

Іван Сидорович багато і плідно працював над проєктами вітчизняної орнаментики і шрифтів, вивчав і

розробляв традиційні елементи оформлення високохудожньої книги та журнальних видань. Останні йому, як одному з найяскравіших талантів у цій царині, доручали у найпоказовіших, презентативних журналах епохи кін. ХІХ – сер. ХХ ст., завдяки чому його почерк став впізнаваним і в деяких аспектах навіть взірцевим на теренах тодішньої Східної Європи, підготувавши окремі вияви манери й орнаменталізм І. Білібіна, Г. Нарбута, В. Кричевського, М. Жука тощо.

Постановка проблеми. Проте, в сучасному мистецтвознавстві більшою мірою вивченою є спадщина Івана Їжакевича в галузі монументально-декоративних розписів, іконопису, релігійного живопису, в яких він виявляв своє знання традицій візантійсько-києворуської доби, у яку був закоханий. І аспекти творчості митця, які стосуються релігійного побуту українців кін. ХІХ – поч. ХХ ст., його шевченкіана, замальовки автохтонних меблів і текстилю, наявні у графічній спадщині, наразі є практично недослідженими та потребують окремої уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-поміж останніх публікацій, присвячених напрацюванням Івана Їжакевича, варто відзначити статтю Ірини Марголіної «До питання атрибуції авторів живопису ХІХ ст. у Кирилівській церкві Києва» [6]. У ній музейниця приділила значну увагу призабутій спадщині визначного без перебільшення київського художника [6, сс. 398-414], яка стосувалася провідних пам'яток архітектури столиці та їх монументально-декоративних розписів.

За п'ять років, 2018 р., вийшло друком дві статті мистецтвознавиці Оксани Сторчай, в яких авторка поставила питання про долю надбання митця, зважаючи на матеріали справ його особового фонду у ЦДАМЛМУ. Її публікації «З листів Івана Їжакевича до Федора Коновалюка

(1941-1961 рр.): до 155-річчя від дня народження І. Їжакевича» [8, сс. 479-508] та «Подобиці з творчого життєпису Івана Їжакевича (за архівними джерелами)» [9, сс. 90-97] привернули увагу до спадщини народного художника України, пам'ять про якого потребувала додаткових досліджень епістолярного надбання, мемуаристики, вивчення меморій.

За два роки потому було екранізовано дві кінострічки про легендарного київського корифея вітчизняної графічної школи й художника-монументаліста. Так, двологія «Іван Їжакевич» мала наступні серії: 1. «Під зірками, народженими Богородицею» (Київ, 18.01.2020 р.) та 2. «Нестор-літописець від української ідеї» (Київ, 19.01.2020 р.) і була створена у рамках проекту «КАЛИНОВИЙ К@ТЯГ» агенції «Укрінформ» [5].

Перелічені публікації вкотре привернули увагу до недостатньо поцінованої спадщини майстра, результатом чого стала нова хвиля зацікавлення його надбанням і друк авторкою низки досліджень. Зокрема, тези доповіді «Матеріали Івана Їжакевича в фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України» [1, сс. 31-32].

Мета статті – презентувати нові дані з життя та творчості Івана Їжакевича кін. ХІХ – сер. ХХ ст. за матеріалами Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

Виклад основного матеріалу. Спадщина Івана Їжакевича донедавна була оповита певним присмаком таємниці, оскільки більшість матеріалів про нього зберігалися в особовому фонді художника у Центральному державному архіві-музеї літератури й мистецтва України. Доступ в останній був доволі обмежений через норми від 1993 р. щодо захисту авторського права. Матеріали

(рукописи, особисті листи, ескізи графічних творів, шрифтові композиції, живописні замальовки, фото тощо) були передані до збірки вказаного архіву прийомною донькою художника Наталією Іванівною Киенко впродовж 1968-1969 рр. [1].

Зазвичай, такі синтетичні фонди, що складаються з меморій, світлин, рукописних матеріалів, машинописів, авторських художніх творів досліджуються, експертуються фахівцями з різних груп предметів й упорядковуються упродовж кількох десятків років. На момент завершення його опрацювання, по суті, вже діяли норми законодавства щодо заборони доступу до означених документів і творів читачам, оскільки ще не минуло 75 років з дня смерті митця.

Тільки 2022 р., під час написання дисертаційного дослідження про графічну спадщину митця, вдалося налагодити контакт із внучкою прийомної доньки художника – київською дизайнеркою Веронікою Юріївною Зайцевою (нині мешкає у Хорватії), від якої вдалося отримати письмовий доступ не лише на дослідження окресленого фонду зі ЦДАМДМУ, а й його фотокопіювання.

Принагідно слід зазначити, що рідному сину художника від другої дружини Марії Іванової, композитору Михайлу Їжакевичу (1909-1975 рр.) ще за життя останнього було збудовано окремий будинок у Києві, тому цій частині родини творчої спадщини художник за заповітом (рис. 1) не переходило. Натомість у прийомної доньки від третьої дружини Домни Сергіївни Бабенко (1893-1967 рр.) було три доньки, які переділили між собою надбання великого киянина. Дві з них виїхало на Кубу та до США, де свою частину спадщини вони продали.

Те, що залишилося в Україні у розрізі меморій, епістолярної спадщини, проєктних розробок, творчих

ескзів, начерків, готових робіт із родинного архіву нині охоплює лише творчі матеріали з музейних зібрань та опоряджень множинних церков, а також окремих фондів із ЦДАМЛМУ, який донедавна навіть нащадки рідного сина художника мали можливість лишень побачити, проте не копіювати, а ознайомитись.

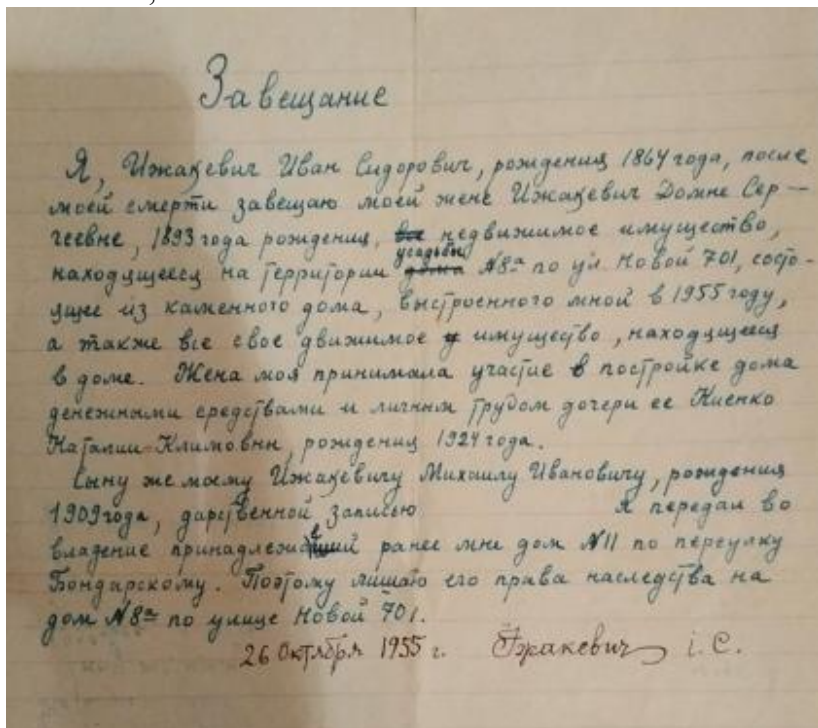

Рис. 1. Фотокопія заповіту Івана Сидоровича Їжакевича 1955 р. Приватна збірка В. Ю. Зайцевої. м. Київ. Публікується вперше.

У цьому сенсі матеріали, які тут зберігаються (у їх числі близько чотирьохсот малюнків), стали доступними для авторки цих рядків і дозволили, спираючись на них, ввести до наукового обігу нові дані щодо життя та творчості

відомого українського художника. Так, з'ясувалося, що у корифея вітчизняної образотворчості Івана Сидоровича Їжакевича залишилися цікаві розробки шрифтів, які стосуються царини мистецької графіки, раніше не відомих широкому загалу [2; 3; 4].

Вони цікаві у плані розуміння векторів пошуку визначного митця, його іконографічних і стилістичних уподобань, джерел інспірацій творів. Насамперед, у процесі їх вивчення стало зрозуміло, що митець, який у 12-річному віці переїхав до Києва і став служити в архірея Братського монастиря, дуже уважно вивчав напрацювання киеворуських оформлювачів книги, відомі за лаврською бібліотекою, що творили під впливом мініатюристів басилевських майстерень візантійських імператорів (установне, напівустановне письмо, впливи заломів готичних шрифтів тощо).

Також І. Їжакевича приваблювали пошуки авторського шрифту, який би віддзеркалював аспекти ідентичності українців, що мали тяглість від Гетьманського часу з бароковими традиціями. Окремо майстер приділяв увагу стилізаціям, пов'язаним із мистецькою манерою графіки свого земляка Тараса Шевченка (Іван народився 1864 р. у с. Вишнопіль на Київщині, тепер землі Черкащини, лишень за три роки по смерті великого Кобзаря), до творчості якого упродовж багатьох десятиліть незмінно відчував пієтет і надихався нею.

Іван Сидорович працював за допомогою кальки, виконував означені композиції тушшю пером, графітним олівцем. Деякі його шрифтові начерки нагадують французькі мережані візерунки, які застосовувалися для оздоблення т. зв. панського великосвітського скла епохи бароко. Це свідчить про глибоке вивчення окремих віх розвитку вітчизняного мистецтва на тлі західного,

вдумливий пошук смислоутворюючих компонентів, що спиралися на цілі шари мистецтва Європи раннього Нового часу.

Окремо слід також приділити увагу ще одному надзвичайно важливому розшуканому у фондах ЦДАМЛМУ документу, який вперше буде вводиться у науковий обіг. Це особова справа митця під №45 з переданих Спілкою художників УРСР матеріалів її померлих членів (Ф. 581, опис 2, том 1) [7].

Її матеріали на 78 аркушах проливають світло на основні віхи життя і творчості визначного киянина, який недаремно був відзначений усіма можливими нагородами і статусами ще за життя (спочатку заслужений діяч мистецтв від 09.05.1940 р., із затвердженням Верховною Радою УРСР 1941 р., хоча у багатьох джерелах зазначалося звання заслуженого художника, що не відповідає дійсності, а потім і народний художник УРСР від 1951 р., кандидат у дійсні члени Академії мистецтв СРСР – цебто в академіки від 19.11.1954 р.) [7, арк. 138-201].

Крім того, за матеріалами стає зрозуміло, що художник не мав початкової і середньої освіти до вступу у київську Лаврську іконописну школу й, вочевидь, самотужки вивчився читати й писати. Час отримання вищої освіти ним після студювання у Київській рисувальній школі Миколи Мурашка по класу Іллі Рєпіна у Петербурзькій академії мистецтв окреслюється 1885-1890 рр. (вступив ще 1884 р.) [7, арк. 172].

Також митець у радянський час позиціонував себе виключно як художник-ілюстратор [7, арк. 137]. Тобто вважав свій графічний доробок основною своєю професійною справою. І вказував, що виконував художнє оздоблення різноманітних журналів упродовж 1885-1959 рр. [7, арк. 138зв.]. Він зазначав, що його основні

графічні твори (24 позиції, здебільшого цикли ілюстрацій та оформлення відомих журналів кшталту «Живописное обозрение», «Нива», «Всемирная иллюстрация»), окрім Києва зберігалися у Білій Церкві, Дніпропетровську, Харкові, Вінниці, Чернігові, Полтаві, Львові [7, арк. 137-179].

З-поміж привітань на його 85-річний і 90-річний ювілеї фігурували імена таких визначних митців у галузі графіки, живопису, скульптури, сценографії, літератури, музики, театру, як М. Бажан, Г. Верьовка, М. Глущенко, С. Григор'єв, М. Дерегус, В. Касіян, В. Костецький, М.Лисенко, В. Меллер, Г. Меліхов, А. Остроумова-Лебедева, О. Пашенко, А. Петрицький, В. Пузирков, М. Рильський, П. Тичина, К. Трохименко, Н. Ужвій, О. Хвостенко-Хвостов, О. Шовкуненко, Т. Яблонська тощо, вітання від СХ Вірменії, Грузії, Естонії, Латвії, Казахстану, Узбекистану й ін. [7, арк. 132-187].

Висновки. Отже, за матеріалами Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України вдалося виявити окремі факти з життя та творчості непересічного київського митця Івана Їжакевича. Зокрема, за фондами 58 та 581 встановлено, що майстра 1940 р. висунули на звання Заслуженого діяча мистецтв (затвердили Верховною Радою УРСР 1941 р.), хоча у багатьох джерелах зазначалося, що заслуженого художника, а потім 1951 р. нагородили званням народного художника УРСР, а від 1954 р. рекомендували на кандидата у дійсні члени Академії мистецтв СРСР – цебто в академіки.

Також за матеріалами ЦДАМЛМУ з особової справи Івана Їжакевича зрозуміло, що у радянський час він себе позиціонував виключно як художник-ілюстратор журналів і книжкових видань, перелік основних творів із яких упродовж 1885-1959 рр. становив 24 позиції (включно з

періодичними виданнями, що мали тяглість).

Список використаної літератури:

1. Гунька А. Матеріали Івана Їжакевича в фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Дев'ять Платонівські читання. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції. Київ: ФОП О. Лопатіна, 2021. Сс. 31-32.
2. Іван Їжакевич. 1. Під зірками, народженими Богородицею» (18.01.2020 р.) та «Іван Їжакевич. 2. Несторлітописець від української ідеї» (19.01.2020 р.) в рамках проєкту «КАЛИНОВИЙ К@ТЯГ» агенції «Укрінформ».
3. Їжакевич І. Зразки орнаментованих шрифтів. Калька, туш, перо, олівець. 16,6x11,7; 14,8x13,5; 21, 1x26,1; 18,5x17,2. ЦДАМЛМУ. Ф. 58. Їжакевич І. С. – український радянський художник, народний художник УРСР. Оп. 1. Спр. 60. На 4-х арк. 1900-ті рр.
4. Їжакевич І. Зразки оформлення табличок для кабінетів і класів. Папір, олівець. 23,3x18,9. ЦДАМЛМУ. Ф. 58. Оп. 1. Спр. 65. На 1 арк. 1920-ті рр.
5. Їжакевич І. Зразок шрифту і текст «Пресвятая Дево Богородіце!..» Папір, калька, туш, перо, олівець. 13,4x11,2; 17,6x20,6. ЦДАМЛМУ. Ф. 58. Оп. 1. Спр. 61. На 2-х арк. Без дати.
6. Марголіна І. До питання атрибуції авторів живопису ХІХ ст. у Кирилівській церкві Києва. Софія Київська: Візантія. Русь. Україна. Київ, 2013. Вип. 3. Сс. 398-414.
7. Особова справа померлого члена Спілки художників України І. С. Їжакевича. ЦДАМЛМУ. Ф. 581 «Спілка художників України». Оп. 2, Т. 1. Спр. 45. Арк. 132-210. На 223 арк.
8. Сторчай О. З листів Івана Їжакевича до Федора Коновалюка (1941–1961 рр.): до 155-річчя від дня

народження І. Їжакевича. Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2018. Вип. 22. Сс. 479-508, 15 с. додатків.

9. Сторчай О. Подобиці з творчого життєпису Івана Їжакевича (за архівними джерелами). Студії мистецтвознавчі. 2018. №4. Сс. 90-97.

Anna M. VOLKOVA,

Borys Grinchenko Kyiv University,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: a.hunka@kubg.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-4455-1640

**LIFE AND WORK OF IVAN YIZHAKEVYCH BASED
ON PERSONAL FILE MATERIALS FROM THE
CENTRAL STATE ARCHIVE MUSEUM OF
LITERATURE AND ART OF UKRAINE**

Abstract. The article is dedicated to new datas on the life and work of the famous Ukrainian artist, the luminary of Ukrainian art Ivan Sydorovych Yizhakevych, which relate to the field of artistic graphic arts. They were identified and systematized thanks to the materials of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. In particular, three cases from the personal fund of the artist No. 58 (“Izhakevich I. S. – Ukrainian Soviet artist, People's Artist of the Ukrainian SSR”), available in description 1. Yes, the data of case 60 – “Samples of ornamented fonts. Tracing paper, ink, pen, pencil. 16.6x11.7; 14.8x13.5; 21, 1x26.1; 18.5x17.2”, cases 61 – “Sample of the font and the text “Holy Virgin Mary!...” Paper, tracing paper, ink, pen, pencil. 13.4x11.2; 17.6x20.6” and cases 65 – “Samples of plaques for classrooms and classrooms. Paper, pencil. 23.3x18.9”, allow you to understand the work of the

master in the field of type graphics of the 1890s – 1920s. Another important primary source that concerns the life and work of a well-known master in the field of monumental art, icon painting, and artistic illustration of a number of Ukrainian periodicals of the late 19th and middle 20th centuries of Ivan Yizhakevych is file 45 from the first inventory of volume 2 of fund 581 “Union of Artists of Ukraine”. “The personal file of the deceased member of the Union of Artists of Ukraine I. S. Yizhakevych” contains important data not only about the graphic heritage of the artist, but also about the significant, milestone events of his fruitful creative life as an outstanding Kyivan. First of all, information about recommendations for the Honored and People's Artist of the Ukrainian SSR, a list of exhibitions, best works, photos from performances, etc. The identified archival documents will allow a new appreciation of the artist's legacy, his remarkable achievements in the field of book graphics, which have not yet been the subject of a separate study.

Key words: Fine Arts, Graphic arts, Fonts, Ukraine, late 19th – middle 20th centuries, Ivan Yizhakevych.

Referenses:

1. Hunka, A. (2021). Materialy Ivana Yizhakevycha v fondakh Tsentral'noho derzhavnoho arkhivu-muzeyu literatury i mystetstva Ukrayiny [Materials of Ivan Yizhakevych in the funds of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine]. Ninth Platon Readings. Abstracts of reports of the International Scientific Conference. Kyiv: FOP O. Lopatina, 31-32 [in Ukrainian].
2. Ivan Yizhakevych. 1. “Pid zirkamy, narodzhenymy Bohorodytseyu” (18.01.2020 r.) ta “Ivan Yizhakevych. 2. Nestor-litopysets' vid ukrayins'koyi ideyi» (19.01.2020 r.) v ramkakh projektu “KALYNOVYY K@TYAH” ahentsiyi

“Ukrinform”. [1. “Under the stars born by the Virgin” (January 18, 2020) and “Ivan Yizhakevych. 2. Nestor-chronicler of the Ukrainian idea” (January 19, 2020) within the framework of the “KALYNOVY K@TYAG” project of the “Ukrinform” agency] [in Ukrainian].

3. Yizhakevych, I. Zrazky ornamentovanykh shryftiv. Kal'ka, tush, pero, olivets'. 16,6kh11,7; 14,8kh13,5; 21, 1kh26,1; 18,5kh17,2. TSDAMLMU. F. 58. Izhakevych I. S. – ukrayins'kyy radyans'kyy khudozhnyk, narodnyy khudozhnyk URSR. Op. 1. Spr. 60. Na 4-kh ark. 1900-ti rr. [Samples of ornamented fonts. Tracing paper, ink, pen, pencil. 16.6x11.7; 14.8x13.5; 21, 1x26.1; 18.5x17.2. TsDAMLMU. F. 58. Izhakevich I. S. - Ukrainian Soviet artist, People's Artist of the Ukrainian SSR. Op. 1. Ref. 60. On the 4th sheet. 1900s]. [in Ukrainian].

4. Yizhakevych, I. Zrazky oformlennya tablychok dlya kabinetiv i klasiv. Papir, olivets'. 23,3kh18,9. TSDAMLMU. F. 58. Op. 1. Spr. 65. Na 1 ark. 1920-ti rr. [Samples of design of plates for offices and classes. Paper, pencil. 23.3x18.9. TsDAMLMU. F. 58. Op. 1. Ref. 65. On 1 sheet. 1920s]. [in Ukrainian].

5. Yizhakevych, I. Zrazok shryfta i tekst «Presvyataya Devo Bohoroditse!..» Papir, kal'ka, tush, pero, olivets'. 13,4kh11,2; 17,6kh20,6. TSDAMLMU. F. 58. Op. 1. Spr. 61. Na 2-kh ark. Bez daty [Typeface sample and text “Holy Virgin Mary!..” Paper, tracing paper, ink, pen, pencil. 13.4x11.2; 17.6x20.6. TsDAMLMU. F. 58. Op. 1. Ref. 61. On the 2nd sheet. Dateless] [in Ukrainian].

6. Margolina, I. (2013). Do pytannya atrybutsiyi avtoriv zhyvopysu KHIKH st. u Kyrylivs'kiy tserkvi Kyyeva. Sofiya Kyivivs'ka: Vizantiya. Rus'. Ukrayina [To the issue of attribution of the authors of paintings of the 19th century. in the St. Cyril's Church of Kyiv. Sophia of Kyiv: Byzantium. Rus]. Ukraine. 3, 398-414 [in Ukrainian].

7. Osobova sprava pomerloho chlena Spilky khudozhnykiv Ukrayiny I. S. Yizhakevycha. TSDAMLMU. F. 581 “Spilka khudozhnykiv Ukrayiny”. Op. 2, T. 1. Spr. 45. Ark. 132-210. Na 223 ark. [Personal file of the deceased member of the Union of Artists of Ukraine I. S. Yizhakevych. TsDAMLMU. F. 581 “Union of Artists of Ukraine”. Op. 2, T. 1. Spr. 45. Ark. 132–210. On 223 sheets] [in Ukrainian].

8. Storchai, O. (2018). Z lystiv Ivana Yizhakevycha do Fedora Konovalyuka (1941-1961 rr.): do 155-richchya vid dnya narodzhennya I. Yizhakevycha. Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrayiny [From the letters of Ivan Yizhakevych to Fyodor Konovalyuk (1941–1961): to the 155th anniversary of the birth of I. Yizhakevych. Manuscript and book heritage of Ukraine. Kyiv, 22, 479–508, applications] [in Ukrainian].

9. Storchai, O. (2018). Podrobytsi z tvorchoho zhyttyepysu Ivana Yizhakevycha (za arkhivnymi dzherelamy) [Details from the creative biography of Ivan Yizhakevych (according to archival sources)]. Art studies studios. 4, 90-97 [in Ukrainian].